

Отже, слід звернути належну увагу на глобальний індекс організованої злочинності України та озвучені проблеми, що їх виявлено у нашій державі. Насамперед слід відзначити, що це інноваційний інструмент, призначений для вимірювання рівня організованої злочинності в країні та оцінки її стійкості до організованої злочинної діяльності. Фінансування надано урядом Сполучених Штатів. Однак позиції, матеріали, висновки, викладені на сайті, належать авторам і не обов'язково відображають думки Державного департаменту Сполучених Штатів. Крім того, розробка індексу організованої злочинності була підтримана програмою ENACT (Посилення відповіді Африки на транснаціональну організовану злочинність). ENACT фінансується Європейським Союзом і реалізується Інститутом досліджень безпеки та Інтерполом у співпраці з Глобальною ініціативою проти транснаціональної організованої злочинності.

Індекс оцінює всі 193 країни-члени ООН з точки зору розмаху та масштабу злочинності, з одного боку, та їхньої стійкості або здатності протистояти діяльності організованої злочинності та протидіяти їй – з іншого. Метою індексу є спровокувати конструктивний діалог на тему організованої злочинності та її наслідків. Надаючи дані на основі показників, індекс полегшує роботу різних зацікавлених сторін у реалізації стратегій протидії незаконній економічній діяльності та надає їм засоби вимірювання ефективності їхніх заходів.

Перший компонент індексу – злочинність – складається з двох підкомпонентів: кримінальні ринки та злочинні актори. Перший визначається як політичні, соціальні та економічні системи, що оточують усі етапи незаконної торгівлі та/або експлуатації товарів або людей.

Другий субкомпонент злочинності – злочинні суб'єкти – оцінює структуру та вплив п'яти типів злочинних суб'єктів: мафіозні групи, злочинні мережі, державні суб'єкти, іноземні суб'єкти та суб'єкти приватного сектора. Досі існує ситуація, коли не кожне з безлічі злочинних угруповань у всьому світі підійде під чітко визначену категорію. Саме з огляду на це п'ять типів суб'єктів, які окреслює Індекс, є широкими за своїми характеристиками, щоб охопити якомога більше динаміки злочинців.

1. Дослідження «Організована злочинність в Україні знаходить нові можливості в умовах війни». *Global Initiative*. URL : <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2023/02/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B7.pdf>.
2. Ukraine. *Global Organised Crime Index*. URL : <https://ocindex.net/country/ukraine>.
3. Criminality scores. *Global Organised Crime Index*. URL: <https://ocindex.net/report/2023/50-04-appendix.html#other>.

УДК 343.6

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/585-587

Юлія ТКАЧ

ад'юнкт кафедри
кримінального права та кримінології

Аліна ГАРКУША

доцент кафедри кримінального
процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ДОНОРСТВА КРОВІ ТА ЇЇ КОМПОНЕНТІВ І ДОНОРСТВА АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Донорська кров незамінна в багатьох випадках: для переливання пораненим військовим, правоохоронцям та цивільним, які постраждали внаслідок збройного нападу з боку РФ, дорожньо-транспортних пригод, опіків і травм, складних операцій і важких пологів.

Крім того, кров потрібна хворим на онкологію та низку інших захворювань.

В Україні існує кілька видів донорства: крові, її компонентів; анатомічних матеріалів людини; репродуктивних клітин; гемопоетичних стовбурових клітин.

В свою чергу, в Законі України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» від 30.09.2020 надано визначення терміна «донорство крові та компонентів крові» – це добровільний акт людини, що полягає у донації крові та/або компонентів крові для подальшого використання їх для трансфузії, виготовлення лікарських засобів, медичних виробів або використання у наукових дослідженнях [1].

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17.05.2018 надає визначення терміна «донорство анатомічних матеріалів» – це надання донором анатомічних матеріалів іншій людині за життя (прижиттєве донорство) або вилучення анатомічних матеріалів людини у донора-трупа (посмертне донорство) для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів [2].

Таким чином, донорство анатомічних матеріалів людини і донорство крові та її компонентів мають як схожі, так і відмінні ознаки. Донорство анатомічних матеріалів людини – це прижиттєве та посмертне донорство анатомічних матеріалів людини, яке здійснюється лише за згодою, тоді як донорство крові та її компонентів також є добровільним, але тільки від живої людини.

Зокрема, дія Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» не стосується [2]: донорства крові та її компонентів; діяльності, пов'язаної з кров'ю та її компонентами; трансплантації статевих залоз; пересадки репродуктивних клітин та живих ембріонів; ауто трансплантації; імплантації; отримання анатомічного матеріалу з діагностичними та науково-дослідницькими цілями; діяльності банку пуповинної крові, інших тканин і клітин людини, що перелічені та затверджені центральними органами виконавчої влади для здійснення державної політики в галузі охорони здоров'я; виробництва біоімплантатних та ксеноімплантатних матеріалів.

Слід зазначити, що трансплантація – це спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини [2]. Таким чином, трансплантація анатомічного матеріалу людини – це хірургічна операція, під час якої анатомічні матеріали донора хірургічним шляхом видаляються і пересаджуються реципієнту. Слід зазначити, що забір крові у донора і переливання крові від людини до людини є не хірургічною операцією, а процедурою. Трансфузія – сукупність медичних маніпуляцій зі введення реципієнту в кров'яне русло з лікувальною метою крові та/або компонентів донорської крові [1].

На думку В. Балабко, кров належить до з'єднувальних тканин, тобто фактично вона є різновидом тканин, її можна було б віднести до предмета злочину, передбаченого ст. 143 КК України, яким, як вже зазначалось, є органи і тканини людини. Також слід вказати, що основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. ст. 143, 144 КК України, є правовідносини, що забезпечують охорону здоров'я особи, якій заподіюється шкода, відповідно, при вилученні у неї тканин та органів і при вилученні крові. Зазначене слугує одним з аргументів на користь об'єднання ст. ст. 143, 144 КК в одну кримінально-правову заборону [3, с. 71].

У свою чергу, нами підтримується інша правова позиція: ст. 143 КК України та ст. 144 КК України відрізняються за своїм предметом – ст. 143 КК України охоплює анатомічний матеріал живих і мертвих людей. Окрім цього, не є предметом злочину, передбаченого ст. 143 КК України, анатомічні матеріали тварин, кров та її компоненти, анатомічний матеріал, взятий у людини для ауто трансплантації, а також штучно виготовлені органи й тканини [4, с. 38]. Тоді як ст. 144 КК України охоплює лише кров живої людини.

До анатомічного матеріалу людини віднесено органи (їхні частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини [2]. На нашу думку, кров – це рідина і не є різновидом тканин. Оскільки кров та лімфа також є представниками сполучної тканини, вони складаються з рідкої міжклітинної речовини та формених елементів: еритроцитів, лейкоцитів, лімфоцитів, тромбоцитів тощо [5, с. 9].

Так, тканини людини – це речовини, що являють собою систему переважно однорідних клітин. До тканин людини віднесено: певні типи м'яких тканин (тверду мозкову оболонку, перикард); опорно-рухові типи тканин (м'язові сухожилки, реберні фрагменти, колінні чи плечові суглоби та ін.); різні типи судин (артеріальних, венозних чи інших великих судин, клапанів серця, аорти тощо); ряд інших тканин на кшталт кісткового мозку, шкіри, зубів, трахеї тощо [6, с. 425]. Визначено також і Перелік анатомічних матеріалів людини,

призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа, затверджений наказом МОЗ України від 11 червня 2021 р. № 1184. До них належать: тканини опорно-рухового апарату; тканини серцево-судинної системи; тканини інших систем: слухові кісточки; барабанна перетинка; фрагмент шкіри; кератолімбальний диск очного яблука; очне яблуко або його складові; фрагмент склери; фрагменти трахеї [7]. Відповідно до цього переліку кров до нього не входить.

Крім того, ст. ст. 143 та 144 КК України схожі за способом вчинення, а саме: ч. 2 ст. 143 КК України (вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації) та ч. 1 ст. 144 КК України (насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора). Однак є різниця: ч. 2 ст. 143 КК України є злочином, а ч. 1 ст. 144 КК України – кримінальним правопорушенням; також можна порівняти ч. 3 ст. 143 КК України (дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного) та ч. 2 ст. 144 КК України (дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або особи, яка перебувала в безпорадному стані чи в матеріальній залежності від винного). Це також пов'язане з ідентичністю основних безпосередніх об'єктів, приблизно однаковою суспільною небезпекою цих злочинів; крім того, в обох цих випадках потерпілим є донор.

Варто наголосити на тому, що існують відмінності між об'єктивною та суб'єктивною сторонами ст. 143 та ст. 144 КК України. Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 143 КК України, є спеціальним, тоді як суб'єкт злочину, передбаченого ч. 3, 4 та 5 ст. 143 КК України, є як загальним, так і спеціальним. Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 144 КК України, може бути як спеціальним, так і загальним.

До речі, злочин, передбачений ст. 143 КК України, може бути вчинений щодо живого донора, мертвого донора та реципієнта, тоді як кримінальне правопорушення, передбачене ст. 144 КК України, може бути вчинене тільки щодо живого донора.

Підсумовуючи, не варто упускати з уваги той факт, що донорська кров та її компоненти, а також анатомічний матеріал людини щорічно використовуються для лікування значної кількості пацієнтів з різними захворюваннями. Наразі існує велика кількість поранених військовослужбовців, правоохоронців та цивільних осіб, які потребують донорської крові та її компонентів для лікування тощо. Тому кількість потенційних жертв від порушень законодавства про донорство крові та її компонентів і порушень встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людині може бути дуже великою. Вважаємо, що ст. 143 КК України (порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини) та ст. 144 КК України (насильницьке донорство) не потрібно об'єднувати в одну кримінально-правову заборону, оскільки, незважаючи на схожість за способом вчинення злочину, вони відрізняються з кримінально-правової точки зору за предметом злочину; суб'єктом злочину; об'єктивною та суб'єктивною сторонами, а також потерпілими особами.

1. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові : Закон України від 30.09.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-20#Text>.

2. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

3. Балабко В. В. Злочини проти життя та здоров'я особи: кримінальна відповідальність медичних працівників : монографія. Запоріжжя : Дніпровський металург, 2017. 288 с.

4. Ткач Ю. О. Предмет злочину порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. *Право і безпека*. 2023. № 4 (91). С. 34–44.

5. Черкасов В. Г., Кравчук С. Ю. Анатомія людини : навч. посібник : у 3 ч. Вид. 2-е. Ч. 1. Остеологія, артрологія, міологія. Вінниця : Нова Книга, 2015.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

7. Перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для виготовлення біоімплантатів, дозволених до вилучення у донора-трупа : затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я від 11.06.2021 № 1184. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0970-21#n2>.